

PERCEPCIJA KVALITETE ŽIVLJENJA I NAMJERE O ODLASKU IZ RURALNIH SREDINA

Đurđica ŽUTINIĆ, Damir KOVAČIĆ,
Ivo GRGIĆ, Jerko MARKOVINA
Agronomski fakultet, Zagreb

UDK: 314.145(497.5)
314.72(497.5)

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 20. 11. 2008.

U radu se iznose rezultati anketnog istraživanja, koje je provedeno u prosincu 2006. i siječnju 2007. godine na uzorku od 941 stanovnika sela u dobi od 25 do 45 godina. U središtu analize jesu njihove percepcije kvalitete životnih uvjeta u naseljima gdje žive i namjere glede ostanka ili napuštanja sela. Cilj je istraživanja bio ustanoviti koji su glavni razlozi napuštanja ruralnih područja i koje su osnovne demografske odrednice može bitnih iseljenika. Istraživanje je pokazalo da svaki peti ispitanik kani u doglednoj budućnosti napustiti svoje selo. Najčešći razlog za migriranje jest nezaposlenost kao glavni potisni čimbenik i želja za poboljšanjem životne egzistencije obitelji, ostvarenje koje se vidi u gradu. Napuštanju ruralnih zajednica sklonije su mlađe, obrazovanije i nezaposlene osobe te osobe koje nisu zasnovale obitelji i koje nemaju vlastiti stambeni prostor. Ustanovljena je statistički značajna povezanost između namjera o ostanku/napuštanju sela i ocjena kvalitete institucionalne i infrastrukture opremljenosti naselja, uvjeta za zapošljavanje u lokalnom okružju i međususjedskih odnosa. Ove uvjete znatno lošije ocjenjuju stanovnici sela koji razmišljaju o preseljenju.

Ključne riječi: predmigracijsko mnijenje, hrvatski ruralni prostor, kvaliteta življenja

Đurđica Žutinić, Agronomski fakultet, Zavod za ekonomiku poljoprivrede i ruralnu sociologiju, Svetošimunska cesta 25, 10 000 Zagreb, Hrvatska.
E-mail: dzutinic@agr.hr

UVOD

Sadašnje prilike u hrvatskom selu odraz su povijesno uvjetovanih čimbenika i okolnosti (sustavno političko marginaliziranje sela kao socijalno-gospodarskog entiteta u bivšoj državi), ali i odnosa aktualne politike (izostanak primjerenih mjera i razvojno poticajnih instrumenata i programa za njegovu bržu društveno-kulturnu i gospodarsku obnovu).¹

U razmatranju povijesnih okolnosti mnogi analitičari hrvatskog sela ističu da je "vrtoglava" deagrarizacija, osobito izražena sedamdesetih i osamdesetih godina 20. stoljeća, bila dominirajući proces migracijskih "potresa" u hrvatskom selu (Župančić, 2002.), generirajući u osnovi i prirodnu depopulaciju hrvatskoga rurisa (Nejašmić, 1991.). Razvoj radno-intenzivne industrije, pretežno locirane u manjem broju gradskih naselja, rezultirao je iseljenjem seoskoga (poljoprivrednog) stanovništva, što je impliciralo dugotrajne i negativne posljedice za ruralni prostor. Uz jaču koncentraciju boljih radnih mjesta u gradovima, na iseljavanje, osobito mladih, djeluju i neekonomski "push" čimbenici, kao što su manjak društvenih i kulturnih servisa i sadržaja u selima, manje mogućnosti za obrazovanje, nizak društveni ugled seljaka i dr.² Unatoč i nekim pozitivnim učincima koje tada unosi grad u seoske prostore (elektrifikacija, asfaltiranje ulica, opremanje kućanstva bijelom tehnikom, mehanizacija poljoprivrednih gospodarstava i dr.), "to je zapravo razdoblje gospodarskoga, socijalnog i kulturnog osiromašenja sela, njegove dekompozicije, pojednostavljenja njegove socijalne strukture i organizacije, slabljenja socijalne dinamike" (Puljiz i Štambuk, 1992., 209).

Potkraj osamdesetih godina 20. stoljeća gospodarska kriza, ali i učinci distribucije urbanih i industrijskih tekovina u selo, ublažavaju seobe stanovništva iz ruralnih prostora. No ne zadugo, jer se već na početku devedesetih godina zbog agresije i nametnutog rata događa "novo", prisilno iseljavanje stanovništva. Rat je uz velike ljudske gubitke i materijalne štete izazvao i drastično demografsko prestrukturiranje prostora (gomilanjem stanovništva u veće gradove) te neka seoska područja demografski potpuno ispraznio (Pokos, 2002.). Završetkom Domovinskog rata materijalna obnova sela odvijala se sporo i neučinkovito,³ pa je izostao očekivani masovniji povratak raseljenoga stanovništva, vratilo se uglavnom starije pučanstvo.⁴ Ratom uvjetovano iseljavanje dodatno je usložnjeno tranzicijom hrvatskoga gospodarstva, koja je generirala povećanu nezaposlenost, pa kao posljedicu i radnu emigraciju (Gelo, 1999.).⁵ Recentno istraživanje Nejašmića i Štambuk potvrđuje da su neurbana naselja (poglavito seoska) u prethodnom desetljeću imala dvostruko veći relativni migracijski saldo nego ukupno stanovništvo. Tijekom tog razdoblja iz tih su

se naselja iselile 120 652 osobe više nego što ih se doselilo (Nejašmić i Štambuk, 2003., 479).

Dugogodišnju populacijsku regresiju većega dijela rurisa dodatno usložnjava kontinuirano tehnološko, gospodarsko i infrastrukturno zaostajanje za gradom, što potvrđuju i novija istraživanja (Štambuk i Mišetić, 2002.; Župančić, 2005.). Štoviše, produbljuju se i razlike u razini razvijenosti između pojedinih seoskih područja (Pejnović, 2004.; Šundalić, 2006.). Materijalna osnovica životne egzistencije seoskih žitelja u prosjeku je znatno slabija nego gradskoga stanovništva. Godine 2004. društveni bruto proizvod po stanovniku sela bio je 3887 eura, odnosno bio je dvaput manji od hrvatskoga prosjeka. Istraživanje o siromaštvu, koje je iste godine proveo Hrvatski Caritas i Centar za promicanje socijalnoga nauka crkve Hrvatske biskupske konferencije, pokazalo je da je 40% seoskih (većinom samačkih i poljoprivrednih) kućanstava siromašno, pa im je skromna socijalna pomoć i/ili mali zemljišni posjed jedini izvor preživljavanja.⁶ Znatno oslabljeno tržište rada⁷ na selu prati i nezaposlenost, prema procjenama svaki je treći stanovnik sela nezaposlen (Kovačić i sur., 2007.).

Već i ova fragmentarna skica o prosječnom hrvatskom selu ne ulijeva previše optimizma i upozorava na važne nedostatke u realizaciji poželjne egzistencije i životnoga standarda. U tim okolnostima pitanje je hoće li se nastaviti trend iseljavanja iz hrvatskoga sela. Naime, migracija⁸ je uvijek reakcija na nepovoljne uvjete života i pokušaj da se na individualnoj razini promijeni to stanje (Wagner, 1989.). Nema dvojbe da bi daljnje iseljavanje vitalnije populacije još više produbilo demografsku i socijalnu depresiju, osobito u zabačenim ruralnim područjima, i znatno ograničilo mogućnosti stabiliziranja i preokreta nepovoljnih demografskih i općih razvojnih tendencija u hrvatskom selu (Nejašmić, 1991.). Stoga su nužne empirijske provjere koje mogu pridonijeti razumijevanju okolnosti i situacijskih čimbenika što u većoj ili manjoj mjeri utječu na namjere stanovništva o napuštanju sela, a to je i predmet ovoga rada.

Iseljavanje stanovništva iz ruralnih područja opći je fenomen koji je prisutan u mnogim državama svijeta i koji se odvija u raznim socijalnim, gospodarskim, kulturnim i drugim okolnostima koje više ili manje utječu na intenzitet i opseg ruralnih migracija. Zbog svoje kompleksnosti i višestrukih posljedica na ruralne zajednice, već je duže tema proučavanja brojnih empirijskih studija i teorijskih pristupa i rasprava o uzrocima i razlozima migracija stanovništva, selektivnosti migracija i njezinim posljedicama i efektima na ruralni, ali i urbani, prostor (vidjeti Oliveira-Roca, 1989.; Taylor i Martin, 2002.; Mendola, 2006.). Za razmatranje toga fenomena znan-

stveno su relevantne i sociološke i srodne studije, pozornost kojih je primarno usmjerena na istraživanje predmigracijskih mnijenja, jer svojim spoznajama pružaju korisne informacije političkim akterima za možebitne intervencije. Ruralno iseljavanje imanentno je mlađoj populaciji, pa je i novija literatura o ovoj temi, osobito u zapadnoeuropskim zemljama,⁹ većinom usredotočena na mlade.

Iz novije istraživačke građe o mladima može se zaključiti da pozadina njihovih želja i namjera o odlasku sa sela nije jednoznačna, na njih utječu brojni socioekonomski, kulturni i psihološki čimbenici, koji dopiru iz njihove neposredne okoline i u tijesnoj su vezi s njihovim budućim profesionalnim i životnim aspiracijama (Jamieson i Groves, 2008.). Studije u ruralnoj Austriji i Islandu pokazale su da je glavni prediktor migracijskih namjera mladih ekonomske naravi, to su male mogućnosti za zapošljavanje i prevladavanje niže plaćenih radnih mjesta u primarnim sektorima (Machold i sur., 2002.; Bjarnason i Thorlindsson, 2006.). Slično tome, Auclair i Vanoni (2002.), na primjeru mladih u Francuskoj, argumentiraju da postoji velik nerazmjer između zanimanja za koja se mladi školuju i ponude radnih mjesta u ruralnim područjima.¹⁰ Nadalje, istraživanja pokazuju da je obiteljska potpora, privrženost i jača integriranost u lokalnu zajednicu (Bjarnason i Thorlindsson, 2006.), socijalna kontrola, (ne)zadovoljstvo životnim uvjetima te odbijanje ili prihvaćanje sela kao 'dobrog mjesta' za odrastanje usko povezano s njihovim planovima o odlasku ili ostanku na selu (Glendinning i sur., 2003.). Poželjna odredišta mladih jesu urbana područja, jer ona nude znatno veće mogućnosti za zapošljavanje, zabavu i obrazovanje (Stockdale, 2002.; Corbett, 2005. i dr.). Na tragu su tih nalaza i novija istraživanja o mladima u hrvatskim ruralnim sredinama. Oni koji razmišljaju o odlasku, kao glavne razloge navode skromnu ponudu zabavnih i kulturnih sadržaja (Babić i Lajić, 2001.), veće šanse za zapošljavanje u gradovima (Žutinić i Bokan, 2008.) te sužene mogućnosti za realizaciju svojih profesionalnih karijera (Šundalić, 2006.).

U stranoj literaturi nalazimo i empirijske studije koje na širim uzorcima ruralne populacije provjeravaju koji indikatori kvalitete življenja u lokalnim zajednicama/naseljima, najčešće mjereni (ne)zadovoljstvom osoba, više ili manje utječu na migracijske namjere (Fredrickson i sur., 1980.; Sofranko i Fliegel, 1984. i dr.) i koje su osnovne sociodemografske odrednice potencijalnih migranata (Sofranko i Fliegel, 1984.; Liao, 2001.; Vogt i sur., 2003.). S obzirom na to da smo u ovom radu ponajprije zainteresirani za takav pristup, dajemo kratak uvid u nekoliko novijih studija.

U empirijskom istraživanju u neurbanim područjima Utaha, koristeći se višedimenzionalnim modelom, Stinner i Van

Loon (1992.) ustanovili su statistički značajnu povezanost migracijskih intencija s percepcijom lokalnih ekonomskih prilika (ponuda posla, uvjeti rada), s percepcijom kvalitete javnih servisa i kvalitetom odnosa sa susjedima. Drugim riječima, stanovnici koji planiraju odlazak iz ruralnih zajednica manje su zadovoljni tim uvjetima kvalitete života, imaju slabe kontakte i manje prijatelja među susjedima, u odnosu na one koji ne planiraju odlazak. Također su pronašli da nema značajnih razlika među ispitanicima u vrednovanju ekoloških faktora naselja, pa ta dimenzija ne utječe na migracijske namjere (Stinner i Van Loon, 1992.). Komparativno istraživanje među ruralnom populacijom Pensilvanije i Tajvana pokazalo je da zadovoljstvo ispitanika kvalitetom života u naselju¹¹ i osjećaj pripadnosti zajednici pozitivno utječu na "reduciranje" namjera o odlasku iz ruralnih područja (Liao, 2001.). U skupini ispitanika koji se kane iseliti (10% u Pensilvaniji, 36% u Tajvanu) prevladavaju obrazovanije osobe, mlađi ispitanici u Tajvanu, a starija populacija na uzorku u Pensilvaniji.¹² Slične rezultate pokazalo je i anketno istraživanje Vogta i sur. (2003.) u neurbanim područjima Nebraske, na uzorku od sedam tisuća ispitanika. Potencijalni iseljenici brojniji su u mlađim dobnim skupinama (19-39 godina), među onima koji nemaju vlastiti stambeni prostor i koji žive u kućanstvima s nižim primanjima te među onima koji ne žive u preferiranoj veličini naselja. Nadalje, autori su ustanovili da su ispitanici koji bolje vrednuju socijalne atribute zajednice (prijateljstvo, snošljivost, povjerenje, spontanost) i koji su zadovoljniji uvjetima rada i ekološkim obilježjima naselja manje skloni odlasku iz ruralnih zajednica. Ostale varijable (zadovoljstvo lokalnom upravom, potrošačkim, obrazovnim, zdravstvenim, rekreacijskim, socijalnim i transportnim servisima) nisu pokazale statistički značajnu vezu s migracijskim intencijama (Vogt i sur., 2003.).

I u domaćoj literaturi nalazimo više radova u kojima se iz perspektive žitelja istražuju razni aspekti kvalitete življenja u ruralnim sredinama i manje-više dovode u kontekst njihovih aspiracija i želja da ostanu ili da napuste svoje selo (Milinković, 2002.).

Težište naše analize jesu namjere ruralnoga stanovništva glede ostanka ili napuštanja sela i povezanost tih namjera s percepcijom kvalitete životnih uvjeta u naseljima gdje žive. Analiza počiva na nalazima anketnog istraživanja provedenog među stanovnicima sela u dobi od 25 do 45 godina. Izbor ove dobne skupine bio je određen činjenicom da se radi o najkvalitetnijoj proizvodnoj i reproduktivnoj društvenoj skupini, čijim bi se odlaskom smanjio ionako malen vitalni dio pučanstva na selu. Riječ je i o populaciji koja je, uz učenike i studente, najpodložnija migracijama.¹³

CILJEVI ISTRAŽIVANJA

- 1) Identificirati osnovne razloge i potisne čimbenike koji utječu na napuštanje ruralnih područja;
- 2) ustanoviti po kojim se sociodemografskim obilježjima razlikuju ispitanici koji namjeravaju otići sa sela u odnosu na one koji kane ostati.

METODA ISTRAŽIVANJA

Postupak prikupljanja podataka i uzorak

Rad se temelji na podacima prikupljenim u okviru šireg istraživanja o socioekonomskim čimbenicima pokretljivosti stanovništva na ruralnom području Hrvatske (Grgić i sur., 2007.). Istraživanje je provedeno u prosincu 2006. i siječnju 2007. godine usmenom anketom na višeetapnom stratificiranom uzorku seoskoga stanovništva u 120 seoskih naselja. Izbor sela za uzorak proveden je u više faza, s namjerom da se osigura što ravnomjernija prostorna distribucija ispitanika. Postupak odabira bio je ovakav: prvo su iz ukupnoga skupa naselja Hrvatske isključena ona s više od 100 stanovnika po km².¹⁴ Potom je određena kvota po županijama,¹⁵ proporcionalno udjelu seoskoga stanovništva. U trećem su koraku u svakoj županiji slučajnim izborom izdvojene dvije općine, a unutar njih slučajno odabrana tri sela. U izabranim selima proveden je razmjernan broj anketa prema udjelu stanovništva starosti od 25 do 45 godina. U naselju je unutar kućanstva za sugovornika birana jedna osoba u zadanoj dobnoj kategoriji, i to metodom slučajnog izbora, čime se nastojala postići izjednačenost uzorka po dobi i spolu. Ostvareni uzorak obuhvatio je 941 ispitanika. Nakon provedenoga terenskog istraživanja obavljena je logička kontrola upitnika te je iz daljnje obradbe isključeno 14 anketa. Potonja analiza počiva na 927 valjanih upitnika. Među ispitanicima bio je 461 muškarac i 466 žena. Prema regionalnoj distribuciji, najviše je ispitanika iz panonske regije (67,9%), potom mediteranske (20,3%), a najmanje iz gorske regije (11,9%).¹⁶

Opis varijabli i mjerne skale

Osnovna kriterijska varijabla u ovome radu jest anketno pitanje o namjerama ispitanika da u skoroj budućnosti napuste svoje selo. Na osnovi te varijable podijelili smo ih u dvije skupine – na one koji namjeravaju ostati u svom selu ('preferiraju ostanak') i one koji kane u doglednoj budućnosti napustiti svoje selo ('preferiraju odlazak'). U analizu su uključeni odgovori na pitanja svrstani u četiri tematske cjeline. Prva obuhvaća sociodemografska obilježja, rezidencijalni status ispitanika, stanovanje i osnovne karakteristike kućanstva. Druga uključuje vrednovanje 13 dimenzija kvalitete životnih uvjeta u naselju, mjerene skalom od pet ocjena (5 – vrlo dobro; 4 – dobro; 3 –

ni dobro ni loše; 2 – loše; 1 – vrlo loše). Treća grupa pitanja odnosi se na prosudbe ispitanika o prednostima i nedostacima života na selu u odnosu na život u gradu, što uključuje popis od 26 tvrdnji, suglasnost kojih je ocijenjena na ljestvici od 5 stupnjeva (5 – potpuno se slažem do 1 – uopće se ne slažem).¹⁷ Četvrta cjelina obuhvaća odgovore na otvorena pitanja o egzistencijalnim problemima i o razlozima napuštanja sela.

Obradba podataka

Statistička obradba podataka provedena je na tri razine. Za deskriptivnu analizu izračunane su frekvencije, postoci, srednje vrijednosti (aritmetička sredina) prema kojima su odgovori poredani po intenzitetu, od najvećeg do najmanjeg, te mod (najfrekventniji odgovor). Postojanje razlika između dvije determinirane skupine ispitanika s obzirom na socioekonomske pokazatelje ustanovili smo hi^2 -testom uz toleranciju moguće pogreške od 5% ($p < 0,05$). Odgovori ispitanika na pitanja o vrednovanju kvalitete životnih uvjeta u naselju podvrgnuti su postupku faktorske analize. Ekstrakcija faktora provedena je metodom glavnih komponenata koje je matrica podvrgnula ortogonalnoj analitičkoj rotaciji primjenom normaliziranoga Kaiserova *varimax*-kriterija. Za interpretaciju uzete su u obzir samo one čestice kojih saturacija na faktorima iznosi više od 0,4. Za testiranje razlika dobivenih faktorskih struktura između prve i druge skupine ispitanika, kao i za utvrđivanje razlika u stavovima o prednostima/nedostacima sela, upotrijebljena je ANOVA, na razini signifikantnosti $p < 0,05$.

Hipoteze istraživanja

U radu polazimo od sljedećih hipoteza: (a) osobe koje tendiraju odlasku iz ruralnih područja statistički se značajno razlikuju po većini socijalnih obilježja od onih koji preferiraju ostanak; (b) ispitanici koji izražavaju namjere o migriranju nepovoljnije ocjenjuju kvalitetu životnih uvjeta u lokalnim sredinama u odnosu na skupinu koja preferira ostanak; (c) potencijalni iseljenici izražavaju manje zadovoljstvo životom na selu; (d) skupina koja preferira odlazak manje se slaže s tvrdnjama o prednostima življenja na selu u odnosu na skupinu koja preferira ostanak; (e) potencijalni migranti izražavaju veći stupanj suglasnosti oko nedostataka življenja na selu u odnosu na ispitanike koji kane ostati u svojim selima.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA I RASPRAVA

Odlazak sa sela ili ostanak u selu

Polazište naše analize bili su odgovori na anketno pitanje koje je glasilo: "Namjeravate li u skoroj budućnosti napustiti svoje selo?" Na ovo pitanje 80,4% anketiranih osoba odgovorilo je

da nema namjeru otići sa sela, a 19,6% da namjeravaju napustiti selo. U skupini ispitanika koji kane ostati na selu obrazloženja se svrstavaju najvećim djelom unutar četiri kategorije odgovora: zadovoljni smo životom u svom selu; tu imam kuću, imanje, posao, tu je moja obitelj; navikli smo živjeti na selu; nemamo razloga ni mogućnosti za selidbu.

Iako bi se, statistički gledano, moglo zaključiti da namjeru o napuštanju sela izražava relativno malen udio anketiranih, brojka je zabrinjavajuća, osobito ako je razmatramo u kontekstu opće situacije na hrvatskom selu i uzmemo u obzir da je riječ o proizvodno i reproduktivno najvitalnijoj populaciji, čijim bi se iseljenjem produbila ionako neizvjesna demografska i gospodarska perspektiva mnogih sela. Jednom riječju, svaki peti stanovnik hrvatskoga sela u dobi od 25 do 45 godina razmišlja o preseljenju.¹⁸ Trećina (32,4%) njih kao poželjno odredište navodi veće gradove u Hrvatskoj (najčešće Zagreb i Split), 2,7% planira emigrirati u zapadnoeuropske države, 2,1% u neko od općinskih središta, a najveći dio (62,8%) još ne zna možebitno odredište preseljenja. Potonji odgovori pokazuju da kod većine ne postoji realan plan odlaska, već samo želja za odlaskom, ali je to predvidljiv pokazatelj nezadovoljstva životom na selu, što sugerira i sljedeća analiza. Kao najveći egzistencijalni problem, dvije trećine (62,7%) njih spominje neimanje posla na selu ili bližoj okolici i loš životni standard, a preostali manjak infrastrukturne opremljenosti naselja i kulturnih događanja. Stoga nije nikakvo čudo što su glavni deklarirani razlozi (ujedno i potisni čimbenici) njihovih razmišljanja o napuštanju sela: nezaposlenost (47,2%), uvjerenje da će im grad pružiti veće mogućnosti za poboljšanje životne egzistencije obitelji (36,2%) i općenito besperspektivnost života na selu (4,3%).¹⁹

Popis osobnih problema onih koji ostaju na selu nešto je raznovrsniji, ali je – kao i kod prethodne skupine – izraz nezadovoljstva percipiranim stanjem u ruralnim područjima. Većina navedenih odgovora vezana je uz problem koji možemo označiti kao "loše materijalno stanje obitelji" (odgovori tipa: mala su primanja, nemamo novaca za ulaganja, teško se živi s malim plaćama, nema posla ni dodatne zarade, živimo od jedne plaće, loš nam je standard jer nemamo dovoljno novaca i sl. – što navodi 47,3% anketiranih). "Manjak komunalne i socijalne infrastrukture" kao problem doživljava 31,3% ispitanika ove skupine (odgovori tipa: loše ceste; javni prijevoz, rasvjeta, slaba opskrbljenost trgovina; nema ambulante; nema vrtića; malo je aktivnost za djecu i sl.). Nadalje, za 11,4% njih to je "siromaštvo društvenih i kulturnih događanja na selu", dok ga 5,7% vidi u "lošim uvjetima za prosperitet djece i mladih na selu".²⁰

Usporedna analiza socijalnih obilježja ispitanika i namjera o odlasku/ostanku

● TABLICA 1
Razlike u demografskim obilježjima ispitanika prema namjerama o ostanku na selu / odlasku sa sela

Jedan od ciljeva ovoga istraživanja bio je odrediti razlikuju li se po sociodemografskim obilježjima osobe koje namjeravaju napustiti ruralne sredine od ispitanika koji se očituju o ostanku na selu. Podrobni kvantitativni podaci o njihovim obilježjima, za obje skupine, te rezultati testiranja značajnosti razlika prikazani su u Tablici 1.

Obilježja		Preferiraju ostanak		Preferiraju odlazak		hi ²	p
		N	%	N	%		
Individualna obilježja							
Spol	Muškarci	372	49,9	89	48,9	0,62	0,434
	Žene	373	50,1	93	51,1		
Dob	25-35	402	54,0	139	76,4	30,238	0,000
	36-45	343	46,0	43	23,6		
Naobrazba	Osnovna škola i manje	123	16,5	12	6,7	15,617	0,000
	Srednja škola	552	74,3	139	77,7		
	Viša škola i fakultet	68	9,2	28	15,6		
Bračni status	Brak	533	71,6	71	39,0	80,313	0,000
	Nevjenčana zajednica	15	2,0	4	2,2		
	Neoženjen/neudana	174	23,4	104	57,2		
	Rastavljen/a	22	2,0	3	1,6		
Radni status	Zaposlenik/ca *	399	53,6	87	49,6	19,596	0,000
	Poljoprivrednik/ca	128	17,2	12	6,9		
	Nezaposlen/a	197	26,4	67	38,3		
	Ostalo (studenti, umirovljenici)	21	2,8	9	5,1		
Stanovanje	Vlastita /supružnikova kuća/stan	449	60,3	53	29,1	58,514	0,000
	S roditeljima u njihovoj kući	269	36,1	121	66,6		
	Podstanar, ostalo **	27	3,6	8	4,3		
Rezidencijalni status	Starosjedilac	523	71,5	138	75,8	7,285	0,026
	Doselio/la iz drugog sela	82	17,3	21	11,5		
	Doselio/la iz grada, inozemstva	127	11,2	23	12,7		
Obilježja kućanstva							
Broj članova	Samačko	15	2,1	3	1,6	2,171	0,704
	2 člana	56	7,5	12	6,6		
	3 člana	152	20,4	46	25,3		
	4 člana	252	33,8	58	31,9		
	5 i više članova	270	36,2	63	34,6		
	Ima poljoprivredno imanje	415	55,7	102	56,0		
S/bez zemljišta	Nema poljoprivredno imanje	330	44,3	80	44,0	0,204	0,356
Regionalna pripadnost							
Regija	Panonska regija	515	69,1	114	62,6	3,701	0,157
	Gorska regija	88	11,8	22	12,1		
	Mediterranska regija	142	19,1	46	25,3		

* Odnosi se na sve osobe koje rade u privatnim, državnim ustanovama i tvrtkama ili ostvaruju prihode u vlastitom poduzeću, obrtu, kao i na slobodnu profesiju.

** Stavka 'ostalo' odnosi se na osobe koje žive u stanovima/kućama koje su im dodijeljene na privremeno korištenje za koje se ne plaća najamnina.

Osim spolne pripadnosti i rezidencijalnoga statusa, na svim obuhvaćenim individualnim obilježjima dobivene su statistički značajne razlike ($p < 0,05$) s obzirom na namjere o odlasku/ostanku na selu. Kao što to pokazuju rezultati, postotak

onih koji preferiraju odlazak u usporedbi s postotkom osoba koje kane ostati na selu veći je u mlađim dobnim skupinama (25-35 godina), među onima s višom formalnom naobrazbom, među neoženjenim/neudanim ispitanicima, među starosjedicima, među nezaposlenima i osobama koje žive s roditeljima. U pogledu obilježja kućanstava i regionalne pripadnosti, razlike se ne pokazuju statistički značajnima, iako je udio potencijalnih migranata u odnosu na skupinu koja preferira ostati na selu nešto veći u mediteranskoj regiji.

Ocjena kvalitete životnih uvjeta u naselju

Kvalitetu života lokalne zajednice određuje razina razvijenosti društvenih, kulturnih i gospodarskih aktivnosti koje pružaju mogućnost lokalnom stanovništvu da zadovolji svoje potrebe. Želeći dobiti detaljniji uvid u pozadinu namjera o odlasku sa sela, analizom smo obuhvatili subjektivne prosudbe o pojedinim indikatorima kvalitete životnih uvjeta u mjestu boravka i općenito zadovoljstvo ispitanika životom na selu.²¹ Pritom primarnu socijalnu mrežu opisuje kvaliteta odnosa sa susjedima, dok su sekundarne socijalne mreže ispitane ocjenjivanjem pristupačnosti i kvalitete raznih servisa/usluga, nužnih za zadovoljavanje svakodnevnih potreba ljudi u zajednici. Njima su pridružena i dva pokazatelja lokalnih ekonomskih prilika: mogućnosti za zapošljavanje u selu i bližoj okolini i ponuda zanimanja u selu i bližoj okolini.

Ranija su istraživanja pokazala da su slaba infrastrukturna opremljenost i prometna nepovezanost sela, nedostupnost javnih servisa i usluga i sl. čest razlog nezadovoljstva lokalnoga stanovništva i dodatni poticaj za napuštanje sela. Novije istraživanje M. Župančića (2005.) potvrdilo je da je institucionalna opremljenost hrvatskoga sela vrlo loša. Na vrlo sličan zaključak upućuje i ovo istraživanje, jer je u prosjeku većina ponuđenih indikatora koji opisuju skup javnih uvjeta kvalitete života nepovoljno ocijenjena, što je karakteristično za obje promatrane skupine ispitanika (vidjeti Tablicu 2 i Tablicu 3). Pri tome je shvaćanje kvalitete životnih uvjeta na selu znatno lošije u skupini ispitanika koji preferiraju odlazak.

Razdioba ocjena u Tablici 3 ilustrira da su međususjedski odnosi dobili najvišu prosječnu ocjenu, iako je ona nešto niža u skupini koja preferira odlazak. Na razini cjelokupnog uzorka, 53,5% anketiranih ocjenjuje ih odličnim i dobrim, 55,9% u podskupni koja ne namjerava napustiti svoje selo, a 43,9% u podskupni onih koji se kane odseliti, što pokazuje da su međususjedski odnosi i danas u samoj srži lokalne integracije i da se susjedstvo kao neformalno, dobrovoljno zajedništvo u velikoj mjeri zadržalo u svakodnevici seoskoga života.

Opis indikatora	Preferiraju ostanak			Preferiraju odlazak			Ukupno		
	Ocjena			Ocjena			Ocjena		
	1 + 2	3	4 + 5	1 + 2	3	4 + 5	1 + 2	3	4 + 5
Međususedski odnosi (kontakti sa susjedima, snošljivost, uzajamno pomaganje)	14	30,1	55,9	22,2	33,9	43,9	15,6	30,9	53,5
Opskrba mješovitom robom (broj trgovina, ponuda artikala)	40,9	25,4	33,7	51,9	18,8	29,3	43,1	24,1	32,8
Uređenost stambenih objekata i dvorišta	35,3	42,6	22,1	48,1	34,3	17,6	37,8	41	21,2
Prometna povezanost s općinskim središtem i obližnjim naseljima, uređenost cesta	40,5	36,4	23,1	49,5	29,1	21,4	42,3	34,9	22,8
Komunalna infrastruktura (vodovod, plin, telefon, internet, odvoz smeća)	47,9	31,7	20,4	53	31,5	15,6	48,9	31,7	29,4
Zdravstvene usluge (ambulanta, ljekarna, patronažna zdravstvena služba i sl.)	59,2	22,8	28	68,3	15,6	16,1	61	21,4	17,6
Uređenost javnih površina (parkovi, nogostupi, igrališta)	59,3	28,9	11,8	65,4	26,9	7,6	60,5	28,5	11
Obrazovne usluge (škole, tečajevi, čitaonice)	59	30,4	10,6	71,8	18,8	9,4	61,7	28,1	10,2
Financijske službe (banka, poštanski uredi, bankomati)	62,5	26,7	10,8	74,3	14,5	11,2	64,8	24,3	10,9
Socijalne usluge (jaslice, dječji vrtići, domovi za ostarjele osobe)	71,8	17,9	10,3	77,5	12,1	10,4	72,9	16,8	10,3
Kulturna događanja na selu	70,9	24,7	4,4	84,9	14,5	0,6	73,7	22,7	3,6
Mogućnosti zapošljavanja na selu, u bližjoj okolici	82,4	12,9	4,7	92,3	6	1,7	84,3	11,6	4,1
Ponuda zanimanja na selu i u bližjoj okolici	87,8	9,2	3	95,6	3,3	1,1	89,4	8	5,6

*Postoci su prikazani za ispitanike koji su odgovorili na ova pitanja, tako da ukupni zbroj daje 100. Raspon onih koji nisu odgovorili na poneko od ovih pitanja kreće se od jednog do pet ispitanika, što u konačnici neznatno utječe na prikazane postotne udjele.

❶ **TABLICA 2**
Ocjene kvalitete
životnih uvjeta u
naselju, u %*

Pri tome nije zanemarivo što je 10,6% ispitanika koji planiraju odlazak ocijenilo kvalitetu međususedskih odnosa izrazito lošom (ocjena -1).²²

Podnošljive prosječne ocjene (raspon od 2,77 do 2,51) dobile su četiri sastavnice. To su: mreža trgovina i opskrbljenost mješovitom robom; vanjska uređenost stambenih objekata i dvorišta; prometna povezanost naselja; komunalna infrastruktura. Ipak, bilježimo razmjerno visok postotak ispitanika u obje skupine koji ih procjenjuju vrlo lošima.

Lošom su ocjenom vrednovane mreža zdravstvenih usluga, uređenost javnih površina, mreža obrazovnih i financijskih usluga. S obzirom na frekvenciju najčešćih ocjena (stupac *mod*, Tablica 3), više od trećine ispitanika koji kane ostatu na selu kvalitetu tih usluga ocjenjuju nezadovoljavajućom. Istodobno postotak onih koji tim uslugama pridružuju ocjenu 1 veći je u skupini koja namjerava otići, osobito kada je riječ o mreži zdravstvenih (53,3%) i financijskih usluga (52,7%).

Opis dimenzija	Preferiraju ostanak			Preferiraju odlazak			Ukupno Srednja vri- jednost
	Srednja vri- jednost	Najčešća ocjena		Srednja vri- jednost	Najčešća ocjena		
		(mod)	% is- pitanika		(mod)	% is- pitanika	
Međususjedski odnosi (kontakti sa susjedima, snošljivost, uzajamno pomaganje)	3,56	4	37,3	3,3	4	24,7	3,51
Opskrba mješovitom robom (broj trgovina, ponuda artikala)	2,82	4	26,9	2,59	1	28,6	2,77
Uređenost stambenih objekata i dvorišta	2,78	3	42,3	2,48	3	34,1	2,72
Prometna povezanost s općinskim središtem i obližnjim naseljima, uređenost cesta	2,73	3	36,4	2,57	3	29,1	2,70
Komunalna infrastruktura (vodovod, plin, telefon, internet, odvoz smeća)	2,55	3	31,7	2,36	1	32,4	2,51
Zdravstvene usluge (ambulanta, ljekarna, patronažna zdravstvena služba i sl.)	2,25	1	38,2	2,01	1	53,3	2,21
Uređenost javnih površina (parkovi, nogostupi, igrališta)	2,20	1	34,0	2,02	1	41,2	2,17
Obrazovne usluge (škole, tečajevi, čitaonice)	2,20	1	33,1	1,93	1	45,6	2,14
Financijske službe (banka, poštanski uredi, bankomati)	2,08	1	41,7	1,87	1	52,7	2,04
Socijalne usluge (jaslice, dječji vrtići, domovi za ostarijele osobe)	1,89	1	50,9	1,77	1	58,8	1,87
Kulturna događanja na selu	2,01	1	35,7	1,74	1	43,6	1,95
Mogućnosti zapošljavanja na selu, u bližjoj okolini	1,62	1	61,1	1,31	1	79,1	1,56
Ponuda zanimanja na selu i u bližjoj okolini	1,51	1	64,3	1,27	1	78,6	1,46

▣ TABLICA 3
Prosječne ocjene
kvalitete životnih
uvjeta u naselju

Izrazito loše ocjene dobile su četiri dimenzije. To su mreža socijalnih usluga (jaslice, dječji vrtići i domovi za ostarijele osobe), potom kulturna događanja na selu te mogućnosti zapošljavanja i ponuda zanimanja na selu i u bližjoj okolini. Uzimajući u obzir visok postotak ispitanika u obje promatrane skupine, koji su mrežu socijalnih usluga i kulturna događanja na selu ocijenili negativnom ocjenom, očigledno je da se više radi o neopremljenosti većine sela tim institucijama i sadržajima nego o procjeni kvalitete tih usluga. Isto tako ne iznenađuju niske ocjene o mogućnostima zapošljavanja i spektru ponuda zanimanja na selu i u bližjoj okolini, jer je nezaposlenost prepoznata kao jedan od ključnih problema i potisni čimbenik napuštanja ruralnih zajednica. U osnovi se radi o elementarnom ograničenju (pravo na rad) razvojne i životne perspektive sela, ali i o očitj odsutnosti lokalnih inicijativa (usudili bismo se reći i pasivizacije lokalnoga stanovništva, to više što se radi o relativno mladoj i obrazovanijoj populaciji) u oblikovanju primjerenih predložaka za razvoj lokalnoga gospodarstva i ekonomsku diverzificiranost ruralnoga prostora.

Radi zornijega prikaza i provjere pretpostavke da postoji statistički značajna razlika među promatranim skupinama ispitanika u pogledu njihovih percepcija kvalitete životnih uvjeta na selu, ovi su podaci podvrgnuti faktorskoj analizi. Pro-

vedenom faktorskom analizom izlučena su tri faktora koja objašnjavaju zajedno 65,9% ukupne varijance (Tablica 4).

Prvi faktor zasićuju ocjene na indikatorima koje se primarno odnose na skup javnih uvjeta kvalitete života, koji možemo opisati kao *institucionalna i infrastrukturna opremljenost naselja*. S nešto nižim koeficijentom korelacije njemu su pridružene i ocjene uređenosti stambenih objekata i dvorišta te javnih površina. Drugi faktor izražava dva mjerena indikatora, to su ocjene mogućnosti za zapošljavanje i ponuda zanimanja, pa ga možemo nazvati *uvjetima za zapošljavanje u lokalnoj sredini*. Treći faktor uključuje samo jedan, potpuno neovisan, indikator – *međuljudske odnose u lokalnoj zajednici*.

Opis indikatora	Faktor 1	Faktor 2	Faktor 3
Međuljudski (susjedski) odnosi (kontakti sa susjedima, snošljivost, uzajamno pomaganje)			0,632
Opskrba mješovitom robom (broj trgovina, ponuda artikala)	0,726		
Uređenost stambenih objekata i dvorišta	0,670		
Prometna povezanost s općinskim središtem i obližnjim naseljima, uređenost cesta	0,673		
Komunalna infrastruktura (vodovod, plin, telefon, internet, odvoz smeća)	0,660		
Zdravstvene usluge (ambulanta, ljekarna, patronažna zdravstvena služba i sl.)	0,791		
Uređenost javnih površina (parkovi, nogostupi, igrališta)	0,735		
Obrazovne usluge (škole, tečajevi, čitaonice)	0,761		
Financijske službe (banka, poštanski uredi, bankomati)	0,789		
Socijalne usluge (jaslice, dječji vrtići, domovi za ostarele osobe)	0,738		
Kulturna događanja na selu	0,631		
Mogućnosti zapošljavanja na selu, u bližoj okolici		0,749	
Ponuda zanimanja na selu i u bližoj okolici		0,809	
% zajedničke varijance	45,87	11,36	8,68
ANOVA	F= 9,775	F=18,704	F= 8,618
Signifikantnost	p= 0,002	p= 0,000	p= 0,003

● **TABLICA 4**
Faktorska struktura
ocjena kvalitete
životnih uvjeta u
naselju

Analizom varijance ustanovili smo da na sva tri faktora postoji statistički značajna razlika ($p < 0,05$) između skupine ispitanika koji izražavaju namjere o napuštanju sela i skupine koja se očitovala o ostanuku na selu, pa je time i potvrđena naša polazna hipoteza. Iz navedene analize, s obzirom i na postotak varijance koji objašnjavaju pojedini faktori, može se zaključiti da su deklarirane intencije o napuštanju ruralnih zajednica najviše povezane s nezadovoljstvom ispitanika kakvoćom institucionalne i infrastrukture (ne)opremljenosti naselja u kojima žive, potom s vrlo skromnim (ili nikakvim) izgledima za zapošljavanje u lokalnom okruženju, a najmanje s nezadovoljstvom međuljudskih odnosa u lokalnoj zajednici.

Na vrlo sličan zaključak upućuju i odgovori na pitanje o općenitom zadovoljstvu životom na selu. Među respondentima koji su se izjasnili za ostanak većina njih (59,4%) vrlo je ili uglavnom zadovoljna životom u svome selu. Nije zanemarivo da je u toj skupini i 27,1% ravnodušnih ispitanika (odgovor:

ni zadovoljni ni nezadovoljni), 10,9% nezadovoljnih (odgovori: uglavnom i vrlo nezadovoljni) i 2,6% neizjašnjenih. U pozadini te ravnodušnosti i nezadovoljstva leži osjećaj bespomoćnosti, izazvan percepcijom vlastite životne situacije, jer ovoj podgrupi pripadaju ispitanici koji su češće isticali probleme koje opisuju "loše materijalno stanje obitelji", o čemu je bilo riječi u prvom odsječku prikaza rezultata istraživanja.

Očekivano, među potencijalnim migrantima znatno je manje zadovoljnih. Trećina njih se na iskazanom stupnju zadovoljstva svrstala oko odgovora "vrlo nezadovoljan" (9,3%) i "uglavnom nezadovoljan" (24,2%), a 38,5% oko odgovora "ni zadovoljan ni nezadovoljan". Svojevrsnu nedosljednost pokazuju preostali ispitanici ove skupine, koji su se odredili oko odgovora "uglavnom zadovoljan" (25,8%) i "vrlo zadovoljan" (3,31%), jer među njima prevladavaju osobe koje su nepovoljnije procijenile životne prilike u svome selu. Detaljnije analize trebale bi pokazati je li njihov osjećaj zadovoljstva posljedica adaptiranja i mirenja s postojećim manjkovima kvalitete životnih uvjeta na selu ili je riječ o nekim drugim izvorima zadovoljstva koja ih nadoknađuju (Diener i sur., 1997.). Stoga smo i skloniji tumačiti deklarirane namjere o odlasku sa sela ove podskupine više kao reakciju na osjećaj bespomoćnosti da se nešto promijeni u korist življenja na selu, a manje zbiljskom mogućnošću migracijskoga ponašanja.

Prednosti i nedostaci sela u odnosu na grad

Polazeći od pretpostavke da društveno-ekonomske i ekološke značajke sela kao naselja, ali i njegovi atributi kao socijalne zajednice, značajno djeluju na percepcije o njenoj (ne) privlačnosti za život, pa time i na moguće migracijsko ponašanje, ispitanicima smo ponudili niz konstruiranih tvrdnji o dobrim i lošim stranama življenja na selu u poredbi s gradom. Distribucije rezultata o stupnju suglasnosti s pojedinim tvrdnjama i prosječnim vrijednostima, po promatranim skupinama ispitanika, predočene su u priloženoj Tablici 5.

Prema distribuciji frekvencija stupnja suglasnosti i malih razlika u rasponu prosječnih vrijednosti, može se zaključiti da su na vrhu najprivlačnijih strana života na selu njegove prostorne i ambijentalne značajke (tvrdnja broj 1. i 2.). To je razumljivo, jer danas vladaju opći trendovi "povratka prirodi", otpora artifizijelnosti proizvoda ponuđenih na tržištu i sve veće skrbi za kakvoću životne sredine. Među ponuđenim tvrdnjama o dobrim stranama življenja na selu najmanje je prihvaćena tvrdnja "Troškovi života na selu niži su nego u gradu", što se moglo i očekivati s obzirom na istaknute probleme s kojima se suočavaju ispitanici, neovisno o njihovim namjerama glede odlaska sa sela ili ostanka na selu. Očito je da većina njih ne podržava uvriježeno mišljenje da je život na selu jeftiniji nego u gradu.

Opis tvrdnji	Preferiraju ostanak				Preferiraju odlazak			
	Stupanj suglasnosti* (%)		Srednja vrijednost		Stupanj suglasnosti* (%)		Srednja vrijednost	
	1 + 2	3	4 + 5	jednost	1 + 2	3	4 + 5	jednost
Dobre strane/prednosti								
1. Živimo u prirodnom okolišu u suživotu s prirodom	1,5	6,3	92,2	4,39	2,7	8,2	89,1	4,35
2. Selo je manje onečišćeno u odnosu na grad	3,1	7,1	89,8	4,30	2,2	6,0	91,8	4,42
3. Osobna sigurnost ljudi na selu veća je u odnosu na grad	3,0	15,7	81,3	4,14	6,0	18,1	75,9	3,98
4. Na selu su manje gužve i slobodniji je prostor	3,0	14,9	82,2	4,13	2,1	14,3	73,6	4,24
5. Prostor za stanovanje na selu je humaniji u odnosu na grad	4,2	18,0	77,8	4,12	6,6	20,9	72,5	4,00
6. Selo čuva tradiciju i običaje	3,9	14,9	81,2	4,12	7,7	15,9	76,4	4,04
7. Ljudi na selu više njeguju vjeru i vjerski život	2,7	17,5	79,8	4,11	7,1	19,8	73,1	4,03
8. Zdravija je prehrana na selu	4,6	17,3	78,1	4,10	4,9	24,2	70,9	4,07
9. Na selu su čvršće obiteljske veze	3,5	18,7	77,8	4,07	3,3	19,7	77,0	4,10
10. Bliskiji su kontakti među ljudima, poznajemo sumještane	4,7	18,4	76,9	4,06	8,2	19,3	72,5	3,93
11. Na selu je manje kriminala, alkoholizma, narkomanije i sl.	12,6	17,6	69,7	3,84	11,0	24,7	64,3	3,78
12. Izloženi smo manjem stresu nego ljudi u gradu	13,8	19,9	66,3	3,75	8,8	24,2	67,0	3,91
13. Nema većih socijalnih razlika na selu	12,2	31,9	55,9	3,59	12,6	35,7	51,7	3,57
14. Troškovi života na selu niži su nego u gradu	27,0	28,6	44,4	3,21	30,2	27,5	42,3	3,10
Loše strane/nedostaci								
15. Selo je siromašniji zabavnim i kulturnim sadržajima	4,0	10,9	85,1	4,28	2,7	10,4	86,9	4,44
16. Na selu su manje mogućnosti za školovanje i profesionalno usavršavanje	5,0	13,0	82,0	4,20	7,1	9,9	82,9	4,29
17. Rad na selu teži je i zamorniji, više je fizičkog rada	5,6	11,9	82,5	4,15	4,4	18,1	77,5	4,18
18. Na selu su manje mogućnosti za ostvarenje gospodarskog uspjeha	6,8	15,6	77,6	4,12	6,0	13,8	80,2	4,24
19. Seljani imaju manje slobodnoga vremena	6,6	16,6	76,8	4,06	8,8	25,3	65,9	3,92
20. Ljudi na selu imaju manje vremena za odmaranje	6,8	18,4	74,8	4,02	8,8	22,0	69,2	3,96
21. Sredina na selu je konzervativnija	5,6	23,0	71,4	3,97	4,4	19,8	75,8	4,16
22. Mogućnosti za zaradu na selu su manje nego u gradu	9,1	24,7	66,2	3,84	8,8	17,0	74,2	4,09
23. Privatnost pojedinca manja je na selu nego u gradu	11,4	21,7	66,9	3,80	13,2	14,3	72,5	3,91
24. Komunalna opremljenost (voda, plin, i sl.) sela lošija je u odnosu na grad	13,4	21,7	64,9	3,79	12,6	20,3	67,1	3,84
25. Veća je prometna izoliranost sela	16,4	20,0	63,6	3,70	11,0	16,5	72,5	3,97
26. Stambeni prostori na selu lošije su uređeni i slabije opremljeni	22,8	32,8	44,5	3,33	23,1	25,8	51,1	3,44

* 1=Uopće se ne slažem; 2=Ne slažem se; 3=Niti se slažem, niti se ne slažem/ne znam;
4=Slražem se; 5=Potpuno se slažem

TABLICA 5
Intenzitet prihvatanja stavova o prednostima i nedostacima življenja na selu

Dobiveni redosljed suglasnosti s lošim stranama života na selu (najprihvaćenije su tvrdnje pod brojem 15 i 16) još jednom potvrđuje i ponavlja već prije izložen popis glavnih lokalnih poteškoća s kojima se suočavaju žitelji sela.

Uzete u cjelini, prosječne vrijednosti stupnja suglasnosti, iako pokazuju stanovite razlike, upućuju na razmjerno malu

vezanost percepcija ispitanika o prednostima i nedostacima sela u odnosu na grad, s njihovim opredjeljenjima o ostan-ku/odlasku iz ruralnih zajednica. Naime, među ponuđenim tvrdnjama o prednostima življenja na selu jedinu razlikovnu vrijednost mjerenu F-omjerom ima tvrdnja "Osobna sigurnost ljudi na selu veća je u odnosu na grad" ($F=5,439$, $p=0,020$). Potencijalni migranti u većem postotku izražavaju manje slaganje s tom tvrdnjom u odnosu na ispitanike koji kane ostati na selu. Istodobno, među tvrdnjama koje opisuju lošije strane življenja na selu razlikovne vrijednosti među promatranim skupinama ispitanika uočene su samo na četiri tvrdnje: "Veća je prometna izoliranost sela" ($F=9,658$, $p=0,002$); "Selo je siromašnije zabavnim i kulturnim sadržajima" ($F=4,748$, $p=0,030$); "Mogućnosti za zaradu na selu su manje nego u gradu" ($F=9,711$, $p=0,002$); i "Sredina je na selu konzervativnija" ($F=6,466$, $p=0,011$). Moćim migrantima svojstveno je veće slaganje s tim tvrdnjama. To nam se čini posve logičnim, jer kao što je prethodna analiza pokazala, među njima prevladavaju mlađe, obrazovane i nezaposlene osobe, koje ovi nedostaci više pogađaju, pa ih i snažnije doživljavaju kao zapreke za ostvarenje svojih životnih interesa.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

"Desetljeća razvojnog zaostajanja hrvatskog ruralnog prostora dovela su mnoga naselja u stanje koje je (gotovo) ireverzibilno u demografskom, društvenom i gospodarskom pogledu" (Štambuk, 2001., 20). Ekonomsko siromaštvo, nezaposlenost, gospodarska involucija i sl. nažalost i danas su obilježja mnogih sela i regija, što produbljuje socijalnu nesigurnost i osjećaj besperspektivnosti življenja u njima. U tim okolnostima hrvatsko je selo i dalje izloženo riziku od daljnjeg iseljavanja stanovništva, što potvrđuje i ovo istraživanje.

Naše istraživanje na uzorku vitalnijega dijela ruralnoga stanovništva pokazalo je da približno 20% ispitanika kani u do- glednoj budućnosti napustiti svoje selo. Zajednički nazivnik razloga za odlazak prije svega je objektivne naravi – nezapo- slenost kao najvažniji potisni faktor, ali i subjektivno uvjere- nje da im grad može pružiti veće mogućnosti za poboljšanje standarda i životne egzistencije. Usporedna analiza sociode- mografskih obilježja ispitanika i namjera glede ostanka na se- lu ili odlaska sa sela pokazala je da su mlađe, obrazovane i nezaposlene osobe te osobe koje nisu zasnovale obitelji i koje nemaju vlastiti stambeni prostor sklonije napuštanju ruralnih zajednica. Obilježja kućanstva i regionalna pripadnost nisu utvrđene kao selektivne varijable migracijskih intencija, iako je broj potencijalnih migranata veći u tročlanim obiteljima, u kućanstvima koja imaju poljoprivredno imanje i u mediteran- skoj regiji.

Provjeravajući hipotezu o povezanosti namjera s ocjenama kvalitete životnih uvjeta u selima gdje žive, ustanovili smo da osobe koje preferiraju odlazak statistički značajno više iskazuju nezadovoljstvo manjkovima i kvalitetom institucionalne i infrastrukture (ne)opremljenosti naselja ($p=0,002$), uvjetima za zapošljavanje u lokalnoj sredini ($p=0,000$) i međuljudskim odnosima u lokalnoj zajednici ($p=0,003$). Iako potencijalni migranti u odnosu na ispitanike koji kane ostati izražavaju manje zadovoljstvo životom na selu, te razlike nisu statistički značajne.

Među ponuđenim izjavama o prednostima/nedostacima sela u odnosu na grad utvrdili smo statistički značajnu povezanost migracijskih intencija samo s pet tvrdnji ($p<0,05$). Mogući migranti manje percipiraju tvrdnju "Osobna sigurnost ljudi na selu veća je u odnosu na grad" kao prednost sela. Istodobno tvrdnje "Veća je prometna izoliranost sela"; "Selo je siromašnije zabavnim i kulturnim sadržajima"; "Mogućnosti za zaradu na selu su manje nego u gradu" i "Sredina na selu je konzervativnija" snažnije doživljavaju kao nedostatke sela u odnosu na ispitanike koji su se očitovali o ostanku.

Dodatna važna informacija proizašla iz istraživanja jest da su, neovisno o namjerama o napuštanju sela ili ostanku na selu, nedostatak posla, loš standard i loše materijalno stanje obitelji percipirani kao najveći egzistencijalni problemi žitelja sela. To obvezuje službenu politiku na državnoj i lokalnoj razini da pronade primjerena rješenja i programe za poboljšanje životnih uvjeta u tim prostorima. Nezaposlenost kao okolnost koja ponajviše uvjetuje mogućnost iseljavanja s ruralnih prostora upućuje na potrebu pozicioniranja ruralne politike u širi kontekst ruralne ekonomije (ne samo poljoprivrede), kao razvojnu šansu i onima koji ne žive od poljoprivrede i koji su se školovali za nepoljoprivredna zanimanja. Također, omogućavanje dobre komunikacije s općinskim i gradskim sjedištima te bolja i kvalitetnija opskrbljenost sela javnim servisima pridonijeli bi kvaliteti života ruralnoga stanovništva. Time bi se spriječilo daljnje iseljavanje iz hrvatskih ruralnih prostora i učinilo bi ih se atraktivnijima i njegovim žiteljima, ali i možebitnim doseljenicima.

BILJEŠKE

¹ Republika Hrvatska dobila je 2008. godine službenu strategiju razvoja ruralnih područja.

² Kao jedan od glavnih čimbenika napuštanja sela i poljoprivrede sedamdesetih i osamdesetih godina 20. stoljeća V. Puljiz navodi naglo otvaranje kanala transfera i komunikacije između sela i grada, što je omogućilo, pogotovu mlađem stanovništvu, da uči o prednostima industrijske civilizacije. To je dovelo do "psihološke deagrarizacije", koja se kod mladih ogledala u gotovo patološkom okretanju od svega seljačkog i mitologiziranju svega što je urbano i industrijsko (Puljiz, 1988.).

³ Kao dobar primjer koji upućuje na sistemske pogreške u obnovi sela jest slučaj maloga sela Strašnika u petrinjskom kraju, koji je vrlo zorno u svom članku opisala D. Seferagić (vidjeti Seferagić, 2000.).

⁴ Istraživanje D. Babića u selima Brodsko-posavske županije pokazalo je da je dobna struktura povratnika izrazito nepovoljna, više od polovice (od 55 do 62%) imalo je 61 i više godina. Autor je konstatirao da se i 70% mladih prognanika ne namjerava vratiti u svoja sela (vidjeti Babić, 1999.).

⁵ U svome istraživanju o demografskim gubicima tijekom Domovinskog rata, Živić i Pokos su zaključili da su na ukupnu depopulaciju Hrvatske više utjecali ratom i ekonomskim razlozima uzrokovane migracije stanovništva nego demografski gubici i pad nataliteta (Živić i Pokos, 2004.).

⁶ Prema podacima Ministarstva zdravstva i socijalne skrbi RH, 2007. godine 2,3% stanovništva Hrvatske primalo je stalnu socijalnu pomoć. U pretežito ruralnim područjima postotak korisnika socijalne pomoći bio je znatno veći u odnosu na državni prosjek (primjer: Šibensko-kninska županija 8,4%, Međimurska županija 4,7%, Karlovačka županija 4,6%, Osječko-baranjska županija 4,0% stanovništva).

⁷ U nekim ruralnim regijama postotak radno aktivnoga stanovništva u ukupnom stanovništvu doseže samo 37% u usporedbi sa 43% u gradskim sredinama (primjer Zadarska županija). NAPZ 2005-2008.

⁸ U nas se pojam *migracija* često poistovjećuje s pojmom *prostorna pokretljivost*. Prema M. Oliveira-Roca, migracija je (uz cirkulaciju) tip prostorne pokretljivosti koji "obuhvaća sve promjene mjesta stanovanja, bilo da se radi o preseljenju trajnog ili privremenog karaktera, na manju ili veću udaljenost, unutar ili preko administrativnih granica" (Oliveira-Roca, 1989., 129).

⁹ Poglavitito se radi o istraživanjima mladih u slabije razvijenim, udaljenijim i zabačenim ruralnim područjima.

¹⁰ Na sličan problem i u Hrvatskoj upozorio je i A. Petak u svojoj raspravi o mladim seljacima na okruglom stolu "Selo u tranziciji". Školovanje mladih u diskrepanciji je s potrebama sela i poljoprivrede, jer ih većina završava neku od administrativnih škola – ekonomsku, upravnu i sličnu školu (Petak, 2002.).

¹¹ Za mjerenje kvalitete života autor je uzeo sedam indikatora: posao i lokalno gospodarstvo; servisi u naselju; dostupnost trgovina, doгаđanja u zajednici; okoliš; uvjeti za poboljšanje stanovanja; susretljivost ljudi u zajednici. Na uzorku u Tajvanu uzeo je skalu sa 4 ocjene: od (1) veoma nezadovoljan do (4) veoma zadovoljan, a u Pensilvaniji su ispitanici trebali procijeniti promjene u posljednjih deset godina, koristeći se skalama (1) mnogo gore; (2) lošije; (3) bez promjene; (4) bolje i (5) mnogo bolje (Liao, 2001.).

¹² Prevladavanje osoba starije životne dobi u skupni ispitanika koji planiraju napustiti pensilvanska ruralna područja, autor obrazlaže manjkom ustanova i usluga namijenjenih starijoj populaciji (Liao, 2001.).

¹³ Prema podacima Državnog zavoda za statistiku, u 2007. godini prebivalište unutar Republike Hrvatske promijenilo je 82.678 osoba. Najveći dio preseljenoga stanovništva bio je u dobi od 20 do 39 godina (DZS, 2008.).

¹⁴ Ruralna područja, prema kriteriju EU-a, jesu ona s manje od 100 stanovnika po km². Po tom kriteriju ruralno područje Republike Hrvatske obuhvaća 47.920 km², a prema Popisu stanovništva iz 2001. godine, na njemu je živjelo 1,611.740 stanovnika.

¹⁵ Grad Zagreb s posebnim statusom županije nije bio uključen.

¹⁶ Podjela Republike Hrvatske na tri osnovne regije preuzeta je iz studije "Regionalizacija hrvatske poljoprivrede" Bašić i sur. (2004.).

¹⁷ Izjave pomoću kojih su mjereni konstrukti kvalitete životnih uvjeta u naselju, kao i tvrdnje o prednostima i nedostacima života na selu, kreirane su na osnovi predistraživanja. U prvom je koraku metodom *brainstorminga* i pregledom dostupne literature oblikovan veći broj mogućih izjava za koje se smatralo da su pogodne za mjerenje navedenih konstrukata. Drugi korak bio je terensko testiranje skupa izjava na uzorku od 50 ispitanika u selu Mraclinu pokraj Velike Gorice. Nakon testiranja provedena je logička i statistička analiza te su u konačnu verziju upitnika uvrštene one izjave koje su imale zadovoljavajuće pokazatelje valjanosti.

¹⁸ Namjere o migriranju ne moraju nužno značiti da će osobe uistinu otići, ali upućuje na veću vjerojatnost za buduće migracijsko ponašanje. U prilog tome idu nalazi longitudinalnih istraživanja, koja su pokazala da je broj aktualnih migranata znatno veći među osobama koje su prethodno izrazile migracijske intencije (Gordon i Molho, 1995.; Boheim i Tylor, 2002.).

¹⁹ Razliku do 100 posto čine pojedinačni raznovrsni odgovori kao: radi udaje; dosadno je na selu; nema događanja; nema mladih; premalo je mjesto; zbog ljudi i dr.

²⁰ Razliku do 100 posto čine ispitanici koji se nisu očitovali na ovo pitanje.

²¹ Pritom na umu treba imati relativnu važnost tih kriterija/indikatora koji ovise o mogućim alternativama, o usporedbi s uvjetima u drugim sredinama, ali i o aspiracijama osoba koje ih vrednuju.

²² Dodatna analiza pokazala je da je među njima više žena, mlađih i obrazovanijih ispitanika.

LITERATURA

Auclair, E., Vanoni, D. (2002.), Policies and local structures supporting the social and occupational integration of young people in Mayenne. U: D. Tax i I. Machold (ur.), *Voice of Rural Youth. A Break with Traditional Patterns?* (str. 59-78), Bundesanstalt für Bergbauernfragen, Wien.

Babić, D. (1999.), Sukobi i suradnja povratnika i useljenika u poslijeratnom razdoblju: Brodsko-posavska županija. *Migracijske teme*, 4: 465-481.

Babić, D., Lajić, I. (2001.), Dileme mladih otočana: ostanak ili odlazak s otoka. *Sociologija sela*, 39 (151/154): 61-82.

Bašić, F., Bogunović, M., Husnjak, S., Kisić, I., Mesić, M., Mirošević, N., Romić, D., Jurić, I., Žugec, I., Božić, M. (2004.), *Regionalizacija hrvatske poljoprivrede*, Agronomski fakultet Zagreb, Poljoprivredni fakultet Osijek i MPŠ RH.

Bjarnason, T., Thorlindsson, T. (2006.), Should I stay or should I go? Migration expectations among youth in Icelandic fishing and farming communities. *Journal of Rural Studies*, 22: 290-300.

Boheim, R., Taylor, M. (2002.), Tied down or room to move? Investigating the relationships between housing tenure, employment status and residential mobility in Britain. *Scottish Journal of Political Economy*, 49: 369-92.

Corbett, M. (2005.), Rural Education and Out-Migration: The Case of a Coastal Community. *Canadian Journal of Education*, 28 (1 & 2): 52-72.

Diener, E., Suh, E., Oishi, S. (1997.), Recent findings on subjective well-being. Reprint iz *Indian Journal of Clinical Psychology*, 24: 25-4. <http://www.psych.uiuc.edu/cediener/hottopic/paper1.html> (očitano 27. 9. 2008.)

Državni zavod za statistiku (2008.), *Migracija stanovništva Republike Hrvatske u 2007.*, Priopćenje br. 7.1.2., <http://www.dzs.hr/>, (očitano 1. 9. 2008.)

Fredrickson, C., Heaton, T., Fuguitt, G., Zuiches, J. J. (1980.), Residential preferences in a model of migration intentions. *Population and Environment*, 3: 280-297.

Gelo, J. (1999.), Ratni učinci i promjene demografskih struktura u Hrvatskoj. *Društvena istraživanja*, 5-6 (43-44): 735-749.

Glendinning, A., Nuttall, M., Hendry, L., Kloep, M., Wood, S. (2003.), Rural communities and well-being: a good place to grow up? *Sociological Review*, 51: 129-156.

Gordon, I. R., Molho, I. (1995.), Duration dependence in migration behaviour: Cumulative inertia versus stochastic change. *Environment and Planning A*, 27 (12): 1961-1975.

Grgić, I., Kovačić, D., Žutinić, Đ., Markovina, J., Vuletić, D. (2007.), *Socio-ekonomski čimbenici pokretljivosti pučanstva na ruralnom području Hrvatske i grada Zagreba*. Agronomski fakultet, Zagreb.

Jamieson, L., Groves, L. (2008.), *Drivers of Youth Out-migration from Rural Scotland. Key Issues and Annotated Bibliography*. Centre for Research on Families and Relationships. Scottish Government Social Research 2008.

Jones, G. (1999.), The same people in the same places?: Socio-spatial identities and migration in youth. *Sociology*, 33 (1): 1-22.

Liao, P. S. (2001.), Contextual Analysis of Rural Migration Intention: A Comparison of Taiwanese and Pennsylvania Data. *International Journal of Comparative Sociology*, 42 (5): 461-475.

Kovačić, D., Žutinić, Đ., Grgić, I., Markovina, J. (2007.), *Kuda ide hrvatsko selo?*. Zbornik radova 42. hrvatskog i 2. međunarodnog simpozija agronoma, Opatija 13.-16. veljače 2007., 34-38.

Machold, I., Dax, T., Meisinger, A. (2002.), Youth Participation in Rural Society in Murau, Austria. U: D. Tax i I. Machold (ur.), *Voice of Rural Youth. A Break with Traditional Patterns?* (str. 103-121), Bundesanstalt für Bergbauernfragen, Wien.

Mendola, M. (2006.), *Rural out-migration and economic development at origin, What do we know?* Sussex Migration Working Paper No 40,

University of Milano-Bicocca and Centro Studi L. d'Agliano, <http://www.sussex.ac.uk/migration/documents/mwp40.pdf> (očitano 21. 6. 2008.)

Milinković, B. (2002.), Selo i agrar na razdjelnici stoljeća: selektivna bibliografija 1990-2002. U: D. Seferagić (ur.), *Selo: izbor ili usud* (str. 131-266), IDIS, Zagreb.

Nejašmić, I. (1991.), *Depopulacija u Hrvatskoj: korijeni, stanje, izgledi*. Zagreb: Globus, Institut za migracije i narodnosti Sveučilišta u Zagrebu.

Nejašmić, I., Štambuk, M. (2003.), Demografsko stanje i procesi u neurbanim naseljima Republike Hrvatske. *Društvena istraživanja*, 3-4 (65-66): 469-493.

Oliveira-Roca, M. (1989.), Migracija selo-grad i društveni razvoj. *Revija za sociologiju*, 1-2 (71): 129-145.

Pejnović, D. (2004.), Depopulacija županija i disparitet u regionalnom razvoju Hrvatske. *Društvena istraživanja*, 13 (4-5): 701-726.

Petak, A. (2002.), Što znamo o mladim seljacima?, prilog diskusiji Okrugli stol Selo u tranziciji. *Sociologija sela*, 1/2 (155/156): 43-48.

Pokos, N. (2002.), Metodologija izdvajanja seoskog stanovništva, njegov raspored i popisne promjene 1953.-2001. U: Štambuk, M., Rogić, I., Mišetić, A. (ur.), *Prostor iza: Kako modernizacija mijenja hrvatsko selo* (str. 31-56), IDZ Ivo Pilar, Zagreb.

Puljiz, V. (1988.), Seljaštvo u Jugoslaviji. *Sociologija sela*, 26, 99-100 (1-2): 5-23.

Puljiz, V., Štambuk, M. (1992.), Promjene u hrvatskom selu i časopis Sociologija sela. *Sociologija sela*, 30, 3-4 (117-118): 207-212.

Seferagić, D. (2000.), Kvaliteta življenja u selu u tranziciji. *Sociologija sela*, 38, 1/2 (147/148): 109-149.

Sofranko, A. J., Fliegel, F. C. (1984.), Dissatisfaction with Satisfaction. *Rural Sociology*, 49: 353-373.

Stinner, W. F., Van Loon, M. (1992.), Community size preference status, community satisfaction and migration intentions. *Population and Environment*, 14 (2): 177-195.

Stockdale, A. (2002.), Out-migration from rural Scotland: The importance of family and social networks. *Sociologia Ruralis*, 42 (1): 41-63.

Štambuk, M. (2001.), Osvrt na probleme razvitka hrvatskih sela i seoskih prostora. U: Štambuk, M., Rogić, I. (ur.), *Budućnost na rubu močvare: razvojni izgledi naselja na Lonjskom polju* (str. 13-31), Zagreb, IDZ Ivo Pilar.

Štambuk, M., Mišetić, A. (2002.), Neki elementi socijalne i tehničke infrastrukture hrvatskog sela. U: Štambuk, M., Rogić, I., Mišetić, A. (ur.), *Prostor iza: kako modernizacija mijenja hrvatsko selo* (str. 155-176), Zagreb: IDZ Ivo Pilar.

Šundalić, A. (2006.), Osiriromašivanje i nerazvijenost: Slavonija i Baranja u očima njezinih stanovnika. *Socijalna ekologija*, 15 (1-2): 125-143.

Taylor J. E., Martin, P. (2001.), Human Capital: Migration and Rural Population Change. U: *Handbook for Agricultural Economics*, Elsevier Science, New York.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 19 (2010),
BR. 1-2 (105-106),
STR. 137-159

ŽUTINIĆ, Đ. I SUR.:
PERCEPCIJA KVALITETE...

Vogt, R. C., Allen, J., Cordes, S. (2003.), *Relationship between Community Satisfaction and Migration Intentions of Rural Nebraskans*. Center for Applied Rural Innovation and Department of Agricultural Economics, University of Nebraska, p. 18. <http://cari.unl.edu/ruralpoll/gpr2003.pdf> (očitano 24. 5. 2008.)

Wagner, M. (1989.), *Räumliche Mobilität im Lebensverlauf*, Stuttgart: Ferdinand Enke.

Živić, D., Pokos, N. (2004.), Demografski gubici tijekom Domovinskog rata kao odrednica depopulacije Hrvatske (1991.-2001.). *Društvena istraživanja*, 13 (4-5): 727-750.

Župančić, M. (2002.), Vitalni poljoprivrednici i drugi akteri u razvoju ruralnih područja. U: D. Seferagić (ur.), *Selo: izbor ili usud* (str. 35-71), IDIS, Zagreb.

Župančić, M. (2005.), Infrastrukturna opremljenost hrvatskih seoskih naselja. *Sociologija sela*, 43 (3): 617-659.

Žutinić, Đ., Bokan, N. (2008.), Village – Free Choice or Destiny for the Rural Youth (a study on the rural community of Vođinci). *Sociologija i prostor*, 180 (2): 143-160.

Quality of Life Perception and Intentions to Leave Rural Areas

Đurđica ŽUTINIĆ, Damir KOVAČIĆ,
Ivo GRGIĆ, Jerko MARKOVINA
Faculty of Agriculture, Zagreb

This study reports the results of the survey conducted in December 2006 and January 2007, on a sample of 941 rural inhabitants, aged from 25 to 45. The focus of attention was the perception of the quality of living standard in their communities and intentions of staying or leaving the rural area. The goal of the research was to determine the main reasons for leaving rural areas and basic demographic characteristics of potential migrants. Results show that 20% of respondents intend to leave the rural area in the near future. The most common reason for migration and the main push factor is unemployment as well as the desire to improve living conditions for the family and the solution to these problems is often perceived as something that can be attained in the cities. Younger respondents with higher level of education and respondents with no family and no suitable living space are more likely to leave rural areas. There is a statistically significant correlation between intention to stay or leave the rural area and the ratings of the quality of institutional and infrastructural conditions in the communities, conditions for employment and interpersonal relations in the area. All these conditions receive significantly lower ratings by rural inhabitants who consider migrating.

Keywords: pre-migration attitudes, Croatian rural areas, quality of life

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 19 (2010),
BR. 1-2 (105-106),
STR. 137-159

ŽUTINIĆ, Đ. I SUR.:
PERCEPCIJA KVALITETE...

Die Wahrnehmung der Lebensqualität und Pläne zur Abwanderung aus ländlichen Gegenden

Đurđica ŽUTINIĆ, Damir KOVAČIĆ,
Ivo GRGIĆ, Jerko MARKOVINA
Landwirtschaftliche Fakultät, Zagreb

Die vorliegende Arbeit präsentiert die Ergebnisse einer Untersuchung, die im Dezember 2006 und Januar 2007 unter 941 Bewohnern verschiedener kroatischer Dörfer im Alter von 25 bis 45 Jahren durchgeführt wurde. Im Mittelpunkt der Analyse stehen die Wahrnehmung der Lebensqualität im eigenen Wohnort und die eventuelle Absicht, aus der ländlichen Heimat abzuwandern. Die Verfasser wollten ermitteln, welche Hauptgründe die Menschen dazu bewegen, ihre ländlichen Heimatorte zu verlassen, und welche grundlegenden demografischen Merkmale die potenziellen Abwanderer aufweisen. Laut Ergebnissen hegt jeder fünfte Untersuchungsteilnehmer die Absicht, in absehbarer Zeit seinen ländlichen Heimatort zu verlassen. Als häufigster Abwanderungsgrund wird Arbeitslosigkeit angegeben sowie der Wunsch, sich und der Familie eine bessere Existenzgrundlage in der Stadt zu verschaffen. Jüngere Menschen mit einer besseren Ausbildung, Arbeitslose sowie unverheiratete Personen ohne eine eigene Immobilie neigen eher dazu, ihr Dorf zu verlassen. Ermittelt wurde ein statistisch relevanter Bezug zwischen Abwanderungsabsichten und der institutionellen und technischen Infrastruktur des Heimatortes, den Beschäftigungsmöglichkeiten im unmittelbaren Umfeld sowie den zwischenmenschlichen Beziehungen. Die genannten Faktoren werden von abwanderungswilligen Menschen deutlich schlechter bewertet als von Menschen, die ihren Heimatort nicht verlassen wollen.

Schlüsselbegriffe: Abwanderungsabsichten, der ländliche Raum in Kroatien, Lebensqualität